

PLURALIZACIJA ŽIVOTNIH STILOVA I PROSTORNO PLANIRANJE

INGA TOMIĆ-KOLUDROVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/JDC: 316.72:711(497.5 Zadar)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1996-09-07
Received

Zbog sve značajnijeg povećanja stanovništva i sve veće socijalne heterogenosti u gradovima, stiliziranje života postaje izuzetno aktivno obilježje distinkcije. Budući da se za prostor ne konkurira više samo ekonomskim, nego i simboličkim formama, gradski uvjeti života sve se više polariziraju, te stil života dobija sve značajniju demonstrativnu funkciju. Stoga simboliziranje, estetiziranje i stiliziranje života u prostornom kontekstu postaje i instrument razmjene socijalnog pozicioniranja. Arhitektura, urbano planiranje, postojanje i raspored parkirališta, zelenih površina ili igrališta za djecu, obilježavaju granice socijalnih teritorija te omogućavaju procese individualnog prisvajanja prostora. Proces individualizacije i pluralizacija životnih formi, odnosno razdvajanje "subjektivnih" komponenti ponašanja, djelovanja i stavova od "objektivnih" prilika, raspodjele resursa i nejednakih životnih uvjeta stavljaju i prostorno planiranje pred potpuno nove zahtjeve. Stoga je politika urbanog planiranja prisiljena različitim grupama stanovništva otvarati različite, njima specifične prostore djelovanja. Budući da su posljedice socijalne promjene u formi novih stilova života u razvijenim postindustrijskim društvima posebno vidljive u sveučilišnim gradovima i regionalnim centrima, s razvojem hrvatskog društva trebalo bi i u urbano planiranje hrvatskih gradova kakav je i Zadar, uračunati slične procese.

1. Uvod

Premda se na prvi pogled čini da je rasprava o životnom stilu pomodni trend jer se radi o pojmu koji se sve češće javlja ne samo u znanstvenim raspravama nego i u medijima, njegovo teorijsko pozicioniranje susreće se još prije stotinjak godina u djelima socioloških klasika Maxa Webera, Georga Simmela i Thorsteina Veblena. Pojam životnog stila javlja se i tada u kontekstu problema industrijskih gradova: urbanizacije, prostorne i socijalne mobilnosti, fragmentacije i diferencijacije. S procesom racionalizacije kao temeljnim trendom kapitalističkih društava, ne samo da se uspostavlja kapitalizam, nego se, tvrdi Max Weber, mijenja i "stil vođenja života", odnosno simboli i distinkcije pojedinih staleških grupa. Georg Simmel (1903) pak piše o individualnom oblikovanju vlastitog životnog stila u velikim gradovima kao načinu prevladavanja "objektivnosti", odnosno otuđenja. U anonimnosti koju proizvode industrijska društva, stil života ne koristi se, smatra Simmel, samo za davanje signala o vlastitoj socijalnoj poziciji, nego postaje i sredstvo kojim se pronalazi i osigurava osobni identitet. O stilskoj upotrebi predmeta kao jednom od čimbenika pripadnosti klasi na prijelazu stoljeća piše i američki teoretičar Thorstein Veblen. I on raspravlja o načinima života u gradovima u kojima se ljudi ne poznaju dovoljno, pa dominantna klasa tzv. "dokoličara", želeći pokazati svoje bogatstvo, provodi životni stil "vidljive potrošnje". Budući da se natjecateljski duh u kapitalističkom društvu, po Veblenovu mišljenju, izražava kroz privatnu imovinu i ekonomska dobra, bogatstvo postaje ne samo dokaz društvenog položaja i ugleda nego i kvalitete osobe.

Dakle, diskusija o životnom stilu na samom početku njegovog sociološkog kontekstualiziranja temeljila se upravo na analizi reakcija stanovnika grada na restrukturiranje povezano s urbanizacijom, te prostornom i socijalnom mobilnošću. S obzirom na tako dugu tradiciju povezivanja životnih stilova i gradova, neutemeljena je postavka kako se radi o pomodnoj vezi. "Gradski stilovi života" nisu, naime, samo marketinški reklamni slogan nego sastavni dio gradske urbane i kulturne distinkcije. Međutim, razmjer i višeslojnost socijalne diferencijacije i stiliziranja života višestruko se povećao od vremena o kojem su pisali spomenuti sociološki klasici, pa se čini poticajnim analize životnih stilova kontekstualizirati u suvremene gradove, gradske centre, atraktivne stambene položaje, mjesta kulturnog konzuma i slobodnog vremena.¹

¹ Koliko je raširena svijest o sve većoj važnosti te problematike pokazuje i činjenica da su organizatori njemačkih 26. Dana sociologa u Düsseldorfu 1992. godine neplanirano održali raspravu o životnim stilovima u gradovima. Uočavajući potrebu da se ta problematika što obuhvatnije analizira, Centralni arhiv za empirijska socijalna istraživanja Sveučilišta u Kölnu inicirao je i konferenciju s temom "Životni stilovi u gradovima" koja je održana u proljeće 1993.

2. Polazišta strukturiranja i destrukturiranja

Rasprave o životnim stilovima koriste se danas vrlo raznolikim značenjima tog pojma, te je, prije dovođenja u vezu životnih stilova i urbanog planiranja, prethodno potrebno utvrditi što se točno misli pod pojmom životni stil. On se, s jedne strane, shvaća kao strukturalna kategorija, a s druge strane, kao sklop stavova, vrijednosnih orijentacija i načina ponašanja pojedinih osoba (Konietzka, 1994, 151). U modelu "strukturiranja" stilovi života definiraju se strukturalnim kriterijima: označavaju način organizacije svakodnevnice "socijalnih statusnih grupa" (Konietzka, 1994, 151), te se, u smislu determinističko-strukturalističkog Bouriedovog pozicioniranja, shvaćaju kao fenomen klasne strukture. U modelu "destrukturiranja" koji, zbog jakog utjecaja diskursa o "individualizaciji" i "pluralizaciji", dominira najsvremenijim teorijskim raspravama, pomoću životnih stilova definiraju se grupe za istraživanje kao svojevrsne socijalno-kulturne formacije (Konietzka, 1994).

Istraživanje stila života reprezentira na taj način tendenciju kulturalizacije i subjektiviziranje teorijskih i metodoloških pristupa. Naime, teorije se sve manje bave "objektivnim", tzv. alokativnim nejednakostima šansi, odnosno distributivnim nejednakostima u pozicijski specifičnim resursima djelovanja. "Stilovi života" sve se manje vežu uz osobine "situacija", "pozicija" ili "struktura", a sve više postaju atributi individua.

Na taj način oni, u smislu osobnih uzoraka ponašanja, stavova i orijentacija, postaju i sve važniji teorijski fenomen ne samo zbog Beckovog "efekta dizala" (1986),² nego i stoga što se o sve raširenijoj individualnoj mobilnosti u socijalnim strukturama postindustrijskih društava sve manje može zaključivati na osnovi socijalno-strukturalne diferencijacije. Sve nesigurnije postaju svakodnevne tipizacije i klasifikacije pomoću kojih se ljudi smještaju u socijalnom prostoru koji je sve "nepregledniji" i "pokretljiviji" (Berger, 1994, 147).

S obzirom da je namjera ovog rada pokazati kako razmišljanje o pluralizaciji životnim stilovima u gradovima može utjecati na prostorno planiranje, najprimjerenijim pristupom čini mi se Von Zapfova konceptualizacija pojma životni stil. On ga shvaća kao stabilan uzorak organizacije svakodnevnice u okviru određenih životnih situacija, raspoloživih resursa i

² Beck tvrdi kako se kao posljedica modernizacije javlja individualizacija socijalne nejednakosti. Jezgra te individualizacije je tzv. "efekt dizala": klasno društvo se u cjelini "vozi" kat više. Svima je bolje. Zbog dostupnosti više novca za sve više ljudi, granice među klasama "koje su prepoznatljivo razdvojile život i izvan rada u svjetove klasa (...), bivaju neprepoznatljive ili ukinute. Na njihovo mjesto dolaze zajednički stilovi konzuma (...) koji su odložili klasno-kulturne attribute." (Beck, 1986, 125)

planiranja života. Po njemu su životni stilovi "individualni učinci oblikovanja (na mikrorazini) u okviru specifičnih mogućnosti biranja i prisila (srednje razine) kao i ukupno društvenog nivoa i iskustva (makrorazina)" (Zapf, 1987, 14). Njihova je funkcija "osiguranje" i "prenošenje" osobnog i socijalnog identiteta. Stoga imaju snažno ekspresivno značenje jer predstavljaju simboličko-socijalni oblik prikazivanja vlastite privatne sfere, a istovremeno funkcioniraju i kao elementi distinkcije. Osim ekspresije vlastite osobe "kao dijela socio-kulturnog teritorija koji se dijeli s drugima" (Lüdtke, 1989, 41), životni stilovi istovremeno funkcioniraju i kao razgraničenje prema drugima. Kao elementi distinkcije brane socio-ekonomski položaj, a kao elementi pretenzije iskazuju zahtjeve za određenom pozicijom i težnje za usponom (Zapf, 1987, 15).

Na taj način shvaćen pojam životnog stila povezuje objektivnu razinu strukture sa subjektivnom razinom djelovanja. Za njegovo izražavanje potrebni su, s jedne strane, objektivni uvjeti kao što su novac, vrijeme i obrazovanje. S druge strane, mora nastupiti i subjektivni potencijal djelovanja kako bi se objektivna područja šansi subjektivno ispunila. Radi se, dakle, o spajanju dohotka i mentaliteta u smislu vrednujućih orijentacija, odnosno, kako to Müller kaže, o vezi "materijalnog i idejnog supstrata" (Müller, 1992, 377). Premda se radi o privatnim odlukama vezanim uz investicije i konzum, ipak nije riječ samo o pojedinačnim pečatima ponašanja ili stavova nego i o koherentnom aranžmanu iskazivanja u centralnim područjima življenja kao što su obitelj, stanovanje, rad, slobodno vrijeme i konzum. Što su obilnija sredstva kojima se raspolaže u izgradnji oblika izražavanja, to su bogatije i alternative kojima se definira životni kontekst i utoliko je selekcija načina ponašanja više izraz osobnih preferenci. "Stilizacija života" u tom slučaju može postati rezultat namjerno vođenih procesa.

Povećano raspolaganje financijskim sredstvima pri tom je samo neophodna pretpostavka pluralizacije životnih stilova. Stvarna izgradnja nekog životnog stila zavisi i od određenih odluka za koje moraju postojati individualne kompetencije za djelovanje. Time se dodiruje srž interesa u konceptima stila života: diferencirano korištenje novonastalih prostora djelovanja s obzirom na smanjenja obvezatnosti. Stoga u istraživanjima životnih stilova treba zahvatiti kako objektivne prostore djelovanja u smislu analize onoga "što se događa s ljudima", ali i dispozicije za djelovanja u smislu analize načina na koje individue "s tim postupaju u svom ponašanju i svijesti" (Beck, 1986, 207).

Ako su, primjerice, obimniji kulturni i ekonomski izvori, životne stilove će karakterizirati svjesno stiliziranje životne organizacije i ekskluzivnosti u konzumu, za razliku od životnih stilova koji su, zbog nediferenciranosti ekonomskih i kulturnih izvora, nemobilni i centrirani na obitelj. Kod

difereciranih socijalnih izvora vjerojatniji je životni stil centriran na zajednicu "visoka mobilnost i široki prostor akcije" (Lüdtke, 1989, 58).³

3. *Životni stilovi u kontekstu individualizacije*

U središtu rasprava o životnom stilu nalazi se jedna od temeljnih teza suvremenih socioloških teorija, teza o sve izraženijim procesima individualizacije. Teoretičari (Elias, Beck, Kuzmicks i dr.) tvrde da je proces individualizacije najprezentativniji upravo u realnosti različitih stilova ponašanja.⁴ Povećanje materijalnog životnog standarda, viša razina obrazovanja, smanjenje spolno-specifičnog obrazovanja, povećanje broja žena na tržištu rada, osjećaj socijalne sigurnosti, smanjenje radnog s povećavanjem slobodnog vremena i broja dana odmora, pluralizacija obiteljskih formi i razvijeni urbani uvjeti, sve su to pretpostavke koje su omogućile individualizaciju, te povećale individualne mogućnosti izbora u organizaciji svakodnevnog života.

Teze o individualizaciji životnih tijekova pojedinaca zbog promjena životnih situacija i uzoraka biografija (Beck, 1986, 297) razlikuju se, međutim, od teza o "narcističkoj individualnosti" koje su koncentrirane na subjektivnu stranu individualne svijesti. Individualistički profil osobe podupiru, po Beckovu mišljenju, tržišno-privredni principi, te je individualizacija životnih stilova povezana sa slabljenjem važnosti klasno-strukturalnih socijalnih položaja uz istovremeno jačanje važnosti specifičnih promjena životnih položaja, životnih uvjeta i životnih šansi individua.⁵

³ Međutim, premda su stilovi života relativno trajni uzorci organizacije svakodnevnice, njihovo nastajanje, stabiliziranje i eventualna promjena u životnom tijeku nije proizvoljna, ali nije ni kruta. Radi se ili o posve normalnim, očekivanim promjenama koje su uvjetovane promjenama životnih faza zbog zaposlenja, braka ili rođenja djeteta, ili o neočekivanim, kritičnim životnim događanjima kao što su rastava ili smrt životnog partnera. Ipak se češće događa da se stilovi promjenom životne faze mijenjaju samo parcijalno, samo u pojedinim područjima kao što su, primjerice, konzum, stanovanje ili obitelj.

⁴ Ljudi su sve manje podvrgnuti socijalnoj kontroli, te su, stoga, sve više upućeni na samoiskazivanje i samoodređenje. Smanjenje važnosti izvanjskih prisila, sve manja ovisnost o rodbinskim odnosima, raspadanje starih zajednica, širenje individualnih prostora stanovanja, sve brojniji kohabilitacijske veze, zahtjevi da se rad u domaćinstvu ravnomjerno raspodijeli, sve su to, istovremeno, i indikatori **različitih životnih stilova**.

⁵ Osobitosti individualizacije nalaze se u činjenici da se one pojavljuju istovremeno sa sve većom standardizacijom, te da se kao novi trend javlja individualizacija tržišta (Beck, 1986). S novim oblicima osamostalivanja pojedinaca nastupaju istovremeno i novi oblici društvenih veza koji, doduše, manje vidljivo, ali zato čvršće vežu pojedinca na cjelokupni društveni sustav u kojem živi i radi. Događa se splet nove individualizacije i nove ovisnosti, a tu suprotnost razrješava pojedinac sam. Individualizacija u tom smislu označava sve veću prisilu da sami odredimo svoju sudbinu, profesionalnu karijeru, životopis i poziciju prema socijalnoj državi. Beck, dapače, upozorava kako se povećavaju "prinude za oblikovanjem vlastitog životopisa" (Beck, 1986, 216), te se javlja "prisila izbora".

Individualizacija i pluralizacija životnih formi odnosi se na sve mnogobrojnije načine života koji su rezultat razdvajanja "subjektivnih" komponenti ponašanja, djelovanja, stavova i orijentacija od "objektivnih" prilika, raspodjele resursa i nejednakih životnih uvjeta. Radi se o procesu smanjivanja važnosti tradicionalnih institucija i strukturiranja koji postaje sve karakterističnije obilježje suvremenih društava. Individua se stavlja u situaciju da sama donese mnogobrojne životne odluke, a pri tome treba i može izabrati između niza novih ponuda diferenciranih uzoraka življenja.

Mjesto stanovanja, razmjer tržišta stambenog prostora i preoblikovanje stambene četvrti temeljni su razlozi zbog kojih najčešće dolazi do promjena u odnosu na kulturnu ponudu područja u pojedinom gradu. Novim ponudama u dućanima ili rastućim stanarinama izravno se utječe na nove ekonomske zahtjeve. Tako je, primjerice, i uzrok i posljedica te situacije naglo povećanje "Dinkies-a", imućnih "dvostruko-zarađujućih" mladih bračnih parova bez djece u dobro opremljenim gradskim područjima.

Prema trenutnim načinima života u gradovima postindustrijskih zemalja koji se sve više polariziraju na temelju ekonomskih procesa restrukturiranja, moguće je predviđati kako će stil života imati još značajniju demonstrativnu funkciju u smislu načina razlikovanja pojedinih grupa stanovništva u gradu. Socijalna nejednakost može se preko stila života spoznavati i kao konfliktna, primjerice, u situaciji kada bi se željeli izbjeći nepoželjni susjedi, a ništa se ne može poduzeti, jer je selidba povezana s previsokim troškovima.

Volja da se demonstrativno bude drugačiji sve je vidljivija upravo u gradskom kontekstu gdje se životni stilovi sve više diferenciraju zbog utjecaja tzv. "trend setera". Djelovanje "trend-setera" sve je ubrzanije jer stalno osjećaju pritisak nadolazećih "trend-glodavaca" koji ih nastoje imitirati, a "trend-glodavce", pak, ugrožava komercijalizirani masovni konzum. I masovni konzumenti žele biti "in", i oni žele "ići u korak s vremenom", teže individualizaciji i traže priznanje.

Stoga se stiliziranje života u gradovima sve više javlja kao aktivno obilježje distinkcije, budući da se radi o mjestima najveće koncentracije stanovništva i rastuće socijalne heterogenosti. Simboliziranje, estetiziranje i stiliziranje neminovno ima prostorni kontekst koji je i instrument i sredstvo razmjene socijalnog pozicioniranja. Arhitektura, nedostatak parkirališta, postojanje ili nepostojanje zelenih površina, postojanje ili nepostojanje mjesta za igru, sve su to primjeri za obilježavanje granica socijalnih teritorija. Zbog različitih teritorijalnih zahtjevanja, gradski prostor postaje sve značajnija razina konflikata stiliziranja života, a time i socijalnog pozicioniranja.

4. Individualizacija, prostorno planiranje i Zadar

Budući da su posljedice socijalne promjene u formi novih stilova života u razvijenim postindustrijskim društvima karakteristične posebno za sveučilišne gradove i regionalne centre, može se pretpostaviti da će se s razvojem hrvatskog društva ti procesi ubrzano javljati i u hrvatskim gradovima.⁶ Stoga bi pluralizacija stilova života mogla za posljedicu imati diferencijaciju grada i gradske politike. U takvoj projekciji neće biti niti jednog područja komunalne politike koji neće trebati računati s procesima pluralizacije životnih stilova, te će se, stoga, mijenjati dosadašnja orijentiranost na prosječnu obitelj ili prosječnog građanina. To će tražiti da se različite grupe stanovništva u gradu, s obzirom na njihove vrlo različite životne položaje i predodžbe o životu, poslužuju znatno specifičnije, te da im se individualnije otvaraju i prostori mogućeg djelovanja.

Zadar je, zbog specifičnog položaja u kojem se našao tijekom rata, naglo povećao broj stanovnika iz ratom ugroženih, uglavnom ruralnih krajeva, koji najčešće borave u neadekvatnim uvjetima stanovanja. Suprotnost tih frustrirajućih uvjeta stanovanja i otvorenih, urbaniziranih gradskih prostora neminovno otežava gradske urbane komunikacije. Sociolozi su suglasni da naglo prekoračenje nekih granica u veličini grada remeti sve važnije gradske funkcije. Zadru se to prekoračenje granica dogodilo, kao i većini hrvatskih gradova, s naglom industrijalizacijom šezdesetih godina, kada su građena jeftina stambena gradska naselja. To je izoliralo funkciju stanovanja od ostalih funkcija života u gradu. U posljednje vrijeme to se dogodilo i apsorpcijom izuzetno velikog broja izbjeglica. Tako nagli priliv stanovništva heterogenog socijalnog sastava i različite prethodne, uglavnom ruralne, teritorijalne pripadnosti, otežava uobličavanje svijesti o gradu i urbanoj stvarnosti. Stoga je vrlo vidljiva postala podvojenost između urbaniziranih, gradskih prostora i ostalih dijelova grada.

Nagla povećanja koncentracije stanovništva dovela su do naglog širenja stambene izgradnje u svim pravcima, pa nova stambena naselja ne posjeduju čvrste, funkcionalne veze sa gradskom, urbaniziranom jezgrom, koja je i inače izrazito zatvorena. Sve institucije socijalnog i kulturnog života nalaze se u centru grada, te su znatni dijelovi stanovnika Zadra potpuno isključeni iz nekih vidova i urbane i kulturne komunikacije.

⁶ U Hrvatskoj ne postoje istraživanja koja bi empirijski potvrdila ovu problematiku, a nesigurnost u vezi s mogućim razvojno-političkim posljedicama za hrvatske gradove počinje već time da je teško procijeniti budući razvoj procesa individualizacije i pluralizacije. Hoće li se on ubrzano razvijati i u hrvatskim gradovima, hoće li ravnomjerno zahvatiti sve grupe stanovništva, sve su to pitanja koja bi tek trebalo istražiti.

Zadar je, osim toga, grad vrlo snažnog identiteta koji svojom osobitošću ograničava i filtrira sve izvanjske utjecaje. Urbanim definiranostima i općenitom organizacijom prostora Zadar, primjerice, prisiljava skoro sve stanovnike da svakodnevno prođu kroz staru gradsku jezgru. Mjesta konzuma, kulturna ponuda i mjesta za izlaske uglavnom se nalaze u užoj gradskoj jezgri. To nameće brojna ograničenja uvjetima i načinima života. Društvena i urbana struktura međusobno su neminovno u neskladu, jer urbano definirana uža gradska jezgra teško može svakodnevno apsorbirati sve stanovništvo, a da to ostane bez posljedica.

Pitanje je, kako u tim uvjetima u Zadru postići urbano ozračje tipično za postindustrijske regionalne centre i sveučilišne gradove. U kontekstu individualizacije životnih stilova karakterističnih za takve gradove porasla je važnost slobodnog vremena i općenito zahtjevi za tipičnim znakovima novih stilova života. U postindustrijskim zemljama s individualiziranim stilovima života u gradovima, gube važnost, primjerice, "velike" institucije kao što su kazališta i stadioni, a sve značajniji postaju kafići, vegetarijanski restorani, disko-klubovi, art-kina i kazališta, dućani s prirodnom hranom, ponude kurseva iz područja meditiranja, održavanja tijela, grupe za samopomoć u području odgoja djece, zdravlja, partnerstva i sl. U području komunalne infrastrukture predviđaju se pomaci u potražnji, posebno na teret tradicionalne kulture. Kulturna tržišta novih stilova života nalaze se više u području svakodnevnog življenja, jela, odijevanja, *outfita*, konzuma, medija, odnosa itd.

Treba računati s promjenama i u odnosu na šport i igre. Primjerice, sve je izraženiji trend prema avanturističkim športovima, te prema relativno često izmjenjivoj vrsti športa s obzirom na modu, sezonu i životno razdoblje. Istovremeno je primjetan uspon športskih aktivnosti koje nisu vezane uz kolektivne športove kao što su *squash*, dizanje utega, *aerobic*, *body building* i sl. Ti će trendovi ugroziti postojeće gradske športske terene, a potaknuti otvaranje *fitness*-centara, kupališta za zabavu i doživljaj, te sličnih mjesta na kojima se može jedriti na dasci, šetati, džogirati, igrati golf itd. U velikim stambenim i siromašnijim naseljima moguće je, međutim, očekivati ponovno oživljavanje igara koje se mogu zadovoljiti na ulici kao što su nogomet i košarka.

Može se očekivati da će proces individualizacije utjecati i na individualnu prostornu pokretljivost. Zbog stila života u kojem se osobni izazov sve češće s posla premješta u područje slobodnog vremena, mogla bi porasti unutaropćinska mobilnost. S obzirom na prognoze brojnih istraživača (usp. von Walther, 1987, 684), želja za povećanjem vlastite kvalitete života izražavat će se u svim životnim područjima, te će posljedice procesa individualizacije na grad neminovno staviti i prostorno planiranje pred potpuno nove zahtjeve.

U tom smislu Zadar je trenutačno, ako zanemarimo gotovo potpuno nepostojanje alternativne kulturne scene, u nekim elementima prilično "postmoderan" grad, možda i zato što se ne doživljava kao metropola u modernističkom smislu riječi. Stoga bi trebao iskoristiti tu situaciju i pokazati što izdiferenciraniju infrastrukturu stilova života. Tada bi se istinski mogli iskazati individualizirani stilovi života kakvi su specifični za europske metropole.

Treba, međutim, voditi računa da proces individualizacije, osim mogućnosti revitalizacije gradskih prostora, može proizvesti i dezintegrativna djelovanja. Moguće je, primjerice, da se u zamahu socio-kulturnog procesa liberalizacije i diferencijacije do tada uvriježene norme dovedu u pitanje, te da se pojave devijantna ponašanja. Budući da je i socijalna kontrola u takvim situacijama manja, nužno je planirati osnivanje posebnih institucija koje će se na komunalnoj razini baviti socijalizacijom i socijalnom kontrolom. Proces individualizacije u području socijalne infrastrukture na taj način može voditi do nekih novih potreba. Novi oblici kućanstva, s obzirom na njihov sastav, sve će manje npr. biti u stanju ispunjavati zadatke kao što su primjerice odgoj djece, njega starih i bolesnih i sl. Zbog osiromašenja državne zdravstvene zaštite, upravo će pitanje skrbi o starijim ljudima postati jedan od temeljnih problema. Tko će se, primjerice, emocionalno skrbiti za one stare ljude čija djeca ne prihvaćaju tradicionalnu obvezu brige o ostarjelim roditeljima ili sama nemaju djece?

Pitanje, je, međutim, može li hrvatsko društvo očekivati takav razvoj. Zbog neposrednih posljedica rata i u Zadru, kao i u cijeloj Hrvatskoj, umjesto povećane individualizacije kod koje ljudi postaju i manje ovisni o rodbinskim odnosima i manje podvrgnuti socijalnoj kontroli, trenutačno je na djelu proces jačanja tradicionalnih veza. To bi moglo usporiti procese postmodernizacije, tim više što su i pokušaji modernizacije, doseljeničkom, patrijarhalnom stanovništvu u gradovima, često povezani s relativno visokim socijalnim troškovima. Ali, s prestankom ratnih opasnosti i obnovom porušenih područja, vjerojatnije je, ipak, očekivati situaciju u kojoj će procesi individualizacije ubrzano zahvaćati i hrvatsko društvo. Kako je urbano planiranje zapravo anticipacija budućeg razvoja, već je danas potrebno razmišljati i o mogućim učincima individualizacije i pluralizacije životnih stilova na gradsku urbanu politiku u Hrvatskoj.

Literatura

- BECK, U. (1986): *Riskogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- BECK, U. (1993): *Die Erfindung des Politischen. Zur einer Theorie reflexiver Modernisierung*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- BECK, U. und BECK-GERNSHEIM, E. /ur./ (1994): *Risikante Freiheit. Individualisierung in modernen Gesellschaften*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- BERGER, P. A. (1994): Individualisierung und Armut, u: Zwick, M. M. /ur./: *Einmal arm, immer arm? Neue Befunde zur Armut in Deutschland*, Frankfurt am Main, Campus.
- BERTRAM, H. /ur./ (1991): *Die Familie in Westdeuchland Stabilität und Wandel familiärer Lebensformen*, Opladen, Westdeucher.
- BOURDIEU, P. (1982): *Die Feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- BREWER, J. and HUNTER, A. (1989): *Multimethod Research. A Synthesis of Styles*, Newerbury Park Sage.
- BUCHMANN, M. (1989): *The Script of Life in Modern Societis*, Chicago, University Chicago.
- ČALDAROVIĆ, O. (1987): *Suvremeno društvo i urbanizacija*, Zagreb, Školska knjiga.
- ČALDAROVIĆ, O. (1989): *Društvena dioba prostora*, Zagreb, Sociološko društvo Hrvatske.
- DANGSCHAT, J. und BLASIUS, J. (1994): *Lebensstile in der Städten. Konzepte und Methoden*, Opladen, Leske+Budrich.
- DOMMER, E. (1993): Städtische Lebensstile: Die kulturelle Bewältigung der Modernisierung in der Stadt, u: MEULEMANN, H. und ELTING-CAMUS, A. /ur./ (1993): 26. *Deutscher Soziologentag Düsseldorf 1992*. Opladen, Westdeutscher.
- ELIAS, N. (1976): *Über den Prozeß der Zivilisation*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- GRIER, G. and GRIER, E. (1980): Urban Displacement: A Reconnaissance, u: LASKA, S. B. and PAIN, D. /ur./: *Back to the City Issues in Neighborhood Renovation*, New York, Pergamon.
- HÄÜBERMANN, H und SOBEL, W. (1987): *Neue Urbanität*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- HAUFF, V. /ur./ (1988): *Stadt und Lebensstil*, Weinheim, Beltz.

- HERLYN, U. (1990): *Leben in der stadt*, Opladen, Leske+Budrich.
- HERLYN, U., SCHELLER, G., und TESSIN, W. (1994): *Neue Lebensstile in der Arbeiterschaft. Eine empirische Untersuchung in zwei Industriestädten*, Opladen, Leske+Budrich.
- KONIETZKA, D. (1994): *Lebensstile und sozialstruktureller Kontext*, Opladen, Westdutscher.
- LASH, S. and FRIEMAN, J. /ur./ (1992): *Modernity and Identity*, Oxford, Blackwell.
- LONDON, B. and PALEN, J. J. (1984): Some Theoretical and Practical Issues Regarding Inner City Revitalization, u: J. J. PALEN and B. LONDON /ur./: *Gentrification, Displacement and Neighborhood Revitalization*, New York, State University of New York, 4-26.
- LÜDTKE, H. (1989): *Expressive Ungleichheit. Zur Soziologie der Lebensstile*, Opladen, Leske+Budrich.
- MANGEN, S. and HANTRAIS, L. /ur./ (1993): *Polarisation and Urban Space. Concepts and Contexts in International Comparisons*, Loughborough, Loughborough University of Technology.
- MITCHELL, A. (1983): *Nine American Lifestyles: Who We Are and Where We Are Going*, New York, Macmillan.
- MÜLLER, H. P. (1992): *Sozialstruktur und Lebensstile. Der neuere theoretische Diskurs über soziale Ungleichheit*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- PICKVANCE, C. G. /ur./ (1978): *Urban Sociology: Critical Essays*, London, Methuen.
- PRELOG, M. (1973): *Prostor-vrijeme*, Zagreb, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske.
- SEFERAGIĆ, D. (1988): *Kvaliteta života i nova stambena naselja*, Zagreb, Sociološko društvo Hrvatske.
- SIMMEL, G. (1957): *Brücke and Tür: Essays des Philosophen zur Geschichte, Religion, Kunst und Gesellschaft*, Stuttgart, Koehler.
- SIMMEL, G. (1983): *Schriften zur Soziologie*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- VEBLEN, T. (1986): *Theorie der feinen Leute*, Frankfurt am Main, Fischer.
- WALTHER, U. J. (1987): Entwicklungsprobleme und Perspektiven von Stadtregionen: Aspekte der neueren sozialwissenschaftlichen Diskussion, u: BfLR /ur./: *Informationen zur Raumentwicklung: Aktuelle Daten und Prognosen zur räumlichen Entwicklung* 11/12, Bonn, Selbstverlag.
- WEBER, M. (1968): *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Sarajevo, Veselin Masleša.

- ZAPF, W., BAUER, S., HAMPEL, J., KRAUSE, P., MOHR, H., WIEGAND, I. E. (1987): *Individualisierung und Sicherheit. Untersuchungen zur Lebensqualität in der Bundesrepublik Deutschland*, München, Beck.
- ZWICK, M. M. /ur./ (1994): *Einmal arm, immer arm? Neue Befinde zur Armut in Deutschland*, Frankfurt am Main, Campus.

Inga Tomić-Koludrović: PLURALITY OF LIFESTYLES
AND URBAN PLANNING

S u m m a r y

With the increase of population and its diversity in towns, the style of living becomes an extremely important symbol of distinction. It is not only the economic models but the symbolic as well that compete for the open space. All of this influences the polarization of urban living which begins to receive the more important demonstrative function. This is why symbols, aesthetics and the styling of life in the space context become the instruments for exchanging the social status. Architecture, the planning of towns, the positioning of parking spaces and lawns or playgrounds for children mark the barriers of social territories and enable the process of individualization and plurality of life models, in other words the separation of "subjective" ways of behaviour, actions and opinions from the "objective" ways of distribution of resources and inequality of living, conditions urban planning to confront completely new demands. Thus the policy strategy of urban planning is forced to open different, specific domains for the action of different groups among the population. Since the effects of social changes in the form of new styles of life in developed postindustrial societies are especially visible in towns with Universities and in regional centers it is to be expected that the development of Croatian society will influence urban planning in towns such as Zadar and take into consideration similar processes.